

Typy odbioru utworów audiowizualnych

Utwory audiowizualne stanowią część otaczającego nas świata materialnego. Ich odbiór podlega w związku z tym takim samym uwarunkowaniu psychofizjologicznym i społecznym, jak odbiór innych sygnałów. Osoba mająca wadę słuchu lub wadę wzroku będzie mieć taki sam kłopot z usłyszeniem bądź dostrzeżeniem elementów utworu audiowizualnego, jak z percepcją innych dźwięków i wyglądom rzeczy w swoim otoczeniu. To oczywiste stwierdzenie uświadamia nam, że film czy inny tekst audiowizualny nie ogranicza się do warstwy znaczeń lub idei: **podstawę rozumienia obrazów i dźwięków stanowi ich odpowiednia percepcja**. Określenie „odpowiednia” oznacza, że nie istnieje percepcja idealna. Co prawda psychofizjologiczne uwarunkowania percepcji są stałe i określone przez optyczne właściwości ludzkiego oka oraz mechanizmy odbioru i przetwarzania bodźców, ale potrzeby odbiorców i rodzaje utworów audiowizualnych są rozmaite, co skutkuje kilkoma podstawowymi typami odbioru tych utworów.

Odbiór kinowy udoskonalony jest od początku XX wieku, gdy zaczęły powstawać pierwsze stałe kina. Charakteryzuje się on wykorzystaniem dużego ekranu, w warunkach optymalnych (odpowiednie miejsce na widowni) wypełniającego swobodnie większą część pola widzenia widza. Ekran kinowy ma kształt prostokąta, zaś pole widzenia jest eliptyczne, dlatego też pozostałe części pola widzenia zostają zneutralizowane przez głębokie zaciemnienie (z tego powodu ściany i sufit w kinie najczęściej są czarne). Sala kinowa jest izolowana akustycznie, zaś dźwięk płynący z głośników nie tylko wiernie odtwarza brzmienie, ale także przestrzenność dźwięku naturalnego (dawniej poprzez efekt stereofonii, obecnie – surround). Wszystko to sprawia, że **w kinie niemal zupełnie wyeliminowane zostają bodźce spoza filmu**.

Choć sala kinowa może pomieścić wielu widzów (często nawet setki), umożliwia jednocześnie każdemu z nich skupienie się na oglądanym filmie; w rezultacie widz może bez zmęczenia aparatu percepcyjnego obejrzeć dwugodzinny film. Duża wielkość ekranu w stosunku do odległości od niego ułatwia też uzyskanie odpowiedniej relacji psychicznej widza. Mówiąc w uproszczeniu, **ekran kinowy naśladuje codzienną percepcję otoczenia**. Przykładowo, zbliżenie twarzy aktora na ekranie odpowiada w sensie percepcyjnym rzeczywistej bliskości pomiędzy nim a widzem: aktor na ekranie wydaje się być nos w nos z widzem. Przeciwnie, plany dalekie symulują rzeczywiste oddalenie widza od ukazywanych obiektów.

Odbiór telewizyjny pojawił się później niż kinowy, dopiero w latach 40. XX wieku, choć można też utrzymywać, że najwcześniejsze pokazy filmowe miały taki właśnie charakter. Główną cechą odbioru telewizyjnego jest połączenie bodźców płynących z utworu audiowizualnego z bodźcami tła: rozmaitymi szumami, nie tylko dźwiękowymi, ale także wizualnymi.

Techniczną podstawę takiego odbioru stanowi niewielki w stosunku do pola widzenia ekran telewizora (lub obraz z projektora) oraz słabej jakości dźwięk, bez cech przestrzennych. Bezwzględna wielkość ekranu nie jest przy tym tak istotna jak jego stosunek do pola widzenia: nawet obraz z projektora o przekątnej kilkudziesięciu cali znajdujący się w odległości dziesięciu czy więcej metrów od widza zapełni tylko niewielką część jego pola widzenia.

Rozumienie obrazów i dźwięków

Odbiór filmu w kinie

Odbiór telewizyjny

Odbiór telewizyjny

Odbiór telewizyjny ma z reguły miejsce w pomieszczeniach nieizolowanych akustycznie i słabo zaciemnionych lub normalnie oświetlonych, najczęściej o jasnych ścianach i suficie (pokój w mieszkaniu ze zwykłymi zasłonami okien, klasa szkolna z nieszczelnymi żaluzjami). Choć przed ekranem zasiada niewielka liczba osób (rodzina, grupa znajomych, klasa szkolna), to szumy audiowizualne utrudniają skupienie się na utworze, zachęcają natomiast do kontaktów pomiędzy widzami. Niewielki rozmiar ekranu sprawia, że uzyskanie wyrazistych efektów emocjonalnych jest niemożliwe: nawet duże zbliżenie twarzy aktora nie zdoła silnie oddziaływać psychicznie na oddalonego widza. Z tych powodów odbiór telewizyjny ma – w odróżnieniu od kinowego – charakter społeczny. Nie zawsze musi być to wada, w przypadku standardowych audycji telewizyjnych, takich jak teleturnieje, opery mydlane, talk show czy programy informacyjne komunikacja pomiędzy widzami, komentowanie, żarty itd. są pożądaną i stanowią ważną część doświadczenia odbiorczego. W warunkach tych trudno jednak uzyskać skupienie niezbędne do prawidłowego kontaktu z utworami dłuższymi, takimi jak filmy kinowe.

Kinowe projekторы wąskotaśmowe przeznaczone do użytku domowego były dostępne niemal od początków XX wieku, standard taśmy 16 mm ustalony został na początku lat dwudziestych XX wieku, zaś taśmy 8 mm – dekadę później. Były to wówczas urządzenia przeznaczone głównie do odtwarzania samodzielnie nakręconych filmów. Dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych, gdy rozpowszechniły się płyty DVD zapewniające wysoką jakość dźwięku i obrazu, zrodziła się moda na kino domowe. Oparte jest ono na monitorze o dużej przekątnej albo projektorze i wysokiej jakości systemie odtwarzania dźwięku w systemie przestrzennym. Urządzenia te muszą znajdować się w pomieszczeniu, które umożliwi odbiór analogiczny do prawdziwego kina, a więc dobrze zaciemnionym, o ciemnych ścianach i suficie, izolowanym akustycznie i tak zorganizowanym, by odległość widza od ekranu była niewielka i by mógł on oglądać obraz z pozycji centralnej (na osi ekranu). Dogodna odległość widza od ekranu zależy od wielu czynników (format i rozdzielczość obrazu, indywidualne przyzwyczajenia), ale można orientacyjnie przyjąć, że wynosi ona od 1,5 do 2 przekątnych, a więc od półtora do dwóch metrów dla ekranu o przekątnej 40 cali.

Kino domowe, zgodnie z nazwą, stanowi próbę osiągnięcia projekcji kinowej w warunkach domowych. Jest to okupione ograniczeniem liczby widzów do maksymalnie kilkorga, w praktyce najczęściej do jednego czy dwójki. Niewielkie rozmiary ekranu sprawiają bowiem, że odpowiednie doznania audiowizualne można osiągnąć tylko na bardzo niewielkiej przestrzeni ograniczonej odległością od samego ekranu i od jego osi.

Na zakończenie należy wspomnieć o małych ekranach przenośnych. Jest to najnowszy sposób kontaktu z tekstami audiowizualnymi, charakteryzujący się bardzo małą przekątną ekranu (od kilkucalowego wyświetlacza telefonu komórkowego czy tabletu do kilkunastocalowego ekranu laptopa) i słabej jakości dźwięku, na ogół bez cech przestrzennych (choć korzystając ze słuchawek, można uzyskać dźwięk przestrzenny dobrej jakości). Przy tego rodzaju odbiorze ekran jest ruchomy, może być przybliżany lub oddalany w zależności od potrzeb, umożliwiając większą lub mniejszą koncentrację na obrazie. W przypadku większych, kilkunastocalowych monitorów umożliwia to odbiór zbliżony do kina domowego, choć wyłącznie dla jednego widza. W przypadku ekranów mniejszych odbiór przypomina odbiór telewizyjny.

Kino domowe

Małe ekrany przenośne

Ten typ odbioru sprawdza się najlepiej w przypadku tekstów audiowizualnych, które nie wymagają głębokiego zanurzenia percepcyjnego ani kognitywnego, takich jak krótkie, niskiej rozdzielczości filmy w serwisach internetowych. Można przypuszczać, że ten typ odbioru będzie się rozwijał, zaś jego przyszłość stanowią mogą urządzenia wyświetlające obraz na wewnętrznej powierzchni okularów bądź wprost na siatkówkę lub też inne tego rodzaju formy „rozszerzonej rzeczywistości” (*augmented reality*).

Każdy z przedstawionych wyżej typów odbioru utworów audiowizualnych ma swoje wady i zalety. **Sala kinowa ułatwia zanurzenie percepcyjne i kognitywne**, utrudnia zaś komunikację pomiędzy widzami. Z kolei odbiór telewizyjny dobrze sprawdza się, gdy celem jest integracja w grupie, na przykład wspólne spędzanie czasu w rodzinie albo wykład ilustrowany komentowanymi na gorąco fragmentami filmów. Kino domowe przeznaczone jest dla pojedynczego odbiorcy, zaś małe ekrany, choć są mobilne, uniemożliwiają uzyskanie percepcji obrazu zbliżonej do percepcji otoczenia. **Z tych powodów dwugodzinny, wymagający skupienia film nie sprawdzi się w jasno oświetlonej sali szkolnej**, zaś nakręcony telefonem film z wycieczki nie wymaga kina domowego. Praktyczny wniosek jest więc taki, że planując kontakt z utworem audiowizualnym, trzeba uwzględnić charakter tego utworu i cele, które zamierza się osiągnąć.

Prof. Ul. dr hab. Piotr Sitarski – historyk filmu, specjalista w dziedzinie historii i teorii filmu oraz kina popularnego, autor wielu publikacji dotyczących tej tematyki, wykładowca Uniwersytetu Łódzkiego i Szkoły Filmowej w Łodzi, autor licznych publikacji dotyczących edukacji filmowej i wiedzy o kulturze, współautor podręcznika do edukacji filmowej *Kino bez tajemnic*.

Małe ekrany
przeñośne

Wady i zalety
różnych typów
odbioru
utworów
audiowizualnych